

**BATMAN
AKADEMİ
DERGİSİ**
Batman Üniversitesi
İslami İlimler Dergisi

**BATMAN
ACADEMY
JOURNAL**
Batman University
Journal of Islamic Sciences

BATMAN AKADEMİ DERGİSİ

Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

e-ISSN: 2619-9114

Yıl: 5, Cilt: 5, Sayı:2

Aralık-2021

MAKALE BİLGİLERİ

**İsrâiloğullarını Yeren Bir Rivâyetin Tahlîli
Analysis Of A Rumor That Vilifies The Israelis**

YAZAR

Abdulhekim ÖZ

DİB. abdulhekimo@hotmai.com

Orcid: 0000-0002-0689-8224

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 30.11.2021

Makale Kabul Tarihi: 04.12.2021

Sayfa Aralığı: 516-541

Öz: Bu çalışmada, temel hadis kaynaklarımızda râvi zinciri bakımından sıhhat payesine ulaşmış yukarıda metni verilen hadis rivayeti, sened ve metin tahlili çerçevesi göz önünde bulundurularak anlaşılmasına çalışılacaktır. Çalışmamızda, rivayetin geçtiği temel hadis eserleri, şöhret durumu esas alınarak verilecektir. Zikrettiğimiz rivayet; Buhari ve Müslim'in es-Sahih'lerinde, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i, Hâkim'in Müstedrek'i ve diğer bazı hadis kitaplarında da yer almaktadır. Bir satırlık metne sahip rivayet, iki farklı temel meseleyi ilgilendirmesi hasebiyle anlaşılması güç olmasının yanında toplumsal ciddi problemleri de içinde barındırmaktadır. Yukarıda metin ve tercümesi verilen rivayetin ilk cümlesinde, bir temel gıda maddesi olan ve tarih boyunca bütün insanlığın tükettiği etin (hemen tüketilmediği takdirde) bozulmasına daha çok İsrailoğulları olarak anlatılan Yahudi kavminin sebep olduğu, bir başka anlatımla etin çürümmesine, kokuşmasına onların sebebiyet verdikleri anlatılmaktadır. İkinci cümlesindeyse, tamamen farklı bir sosyolojik problem olan, aile içi bir olaya değinilmektedir. Buna göre, tarih boyunca meydana gelen aile içi huzursuzlukların, problemlerin de sebebi, ilk insan olan Âdem'in (as) eşi, Havva olmuştur. İlk olarak ilgili rivayetin sened ve metin tahlili yapılacak daha sonra da hem klasik temel eserlerde şârihlerin rivayetin anlaşılması, metin muhteva yönündeki problemin çözümü hakkında söyledikleri, hem de çağdaş yorumcuların rivayet hakkındaki görüşlerine yer verilecektir. Son olarak da kendi kanaatimizi belirteceğiz.

Anahtar Kelimeler: İsrailoğulları, Et, Bozulmak, Havva, Hıyanet.

Abstract

In this study, it will be tried to understand a hadith that has reached the level of soundness in terms of the chain of narrators of narration in our main hadith sources, taking into account the framework of the analysis of the document and text. Study; will be the subject of the analysis of the promissory note and text of the narration, whose text and translation are given above. In our study, the main hadith works, in which the narration takes place, will be given based on the status of fame. Rumour; In the Sahih's of Buhari and Muslim, Ahmed b. It is also included in Hanbali's Musnad, Hakim's Mustedreki and some other hadith books. The narration, which has a one-line text, also contains serious social problems that are difficult to understand because it concerns two different basic issues. In the first sentence of the narration, the text and translation of which is given above, it is explained that the Jewish people, who are mostly described as the sons of Israel, caused the deterioration of meat (if not consumed immediately) which is known as a basic food item and consumed by all humanity throughout history. In other words, it is told that they cause the meat to rot and stink. The second sentence refers to a completely different sociological problem, a family event. According to this, the cause of domestic unrest and problems throughout history was Eve. After the script and text analysis of the related narration is done, both the classical basic works, what the commentators said about the understanding of the narration, the solution of the problem in the direction of the text content, and the views of the contemporary commentators about the narration will be given. Finally, we will state our own opinion.

Keywords: Israelites, Meat, Rot, Eve, Betray.

Giriş

Yarattığı insanoğluna ikramda bulunarak, mahlûkatının birçoğundan üstün kılan,¹ onu en güzel şekilde yaratan,² akıl nimetiyle donatarak ona eşyayı anlamlandırma yeteneğini bahşeden,³ insanın bu özelliğini ve üstünlüğünü meleklere kabul ettiren Allah; ⁴ insanı başıboş bırakmadığını,⁵ aksine onu, yeryüzünü idare etme emanetini üstenecek kadar⁶ yetenekli kıldığını, dünyayı imar etme görevini insana verdiğini buyurur⁷.

Bu kadar muazzam bir potansiyele sahip olan insana, ilahi muradın gerçekleşmesi ve yaratılış gayesine göre yaşaması için yaratıcı tarafından rehber ve kılavuz gönderilmiştir.

Allah (cc), insanlık tarihi boyunca birçok seçkin insanı rehber olarak görevlendirmiştir. Çeşitli rivayetlerde sayıları yüzbinleri bulan⁸ bu peygamberlerden yirmi beş tanesinin ismi, Kur'an'da zikredilmektedir.⁹

Peygamberler silsilesinin sonuncusu olan¹⁰ Hz. Muhammed (s) de Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle bütün insanlığa bir ilahi rahmet olarak gönderilmiştir.¹¹ Allah onu Peygamber olarak göndermekle insanlığa büyük bir lütufta bulunmuştur.¹² O Peygamberin, insanlığı küfrün ka-

¹ Mahmud KISA, Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali, (Armağan Kitaplar, b, 2, Konya, 2018), *İsrâ Sûresi*, el-İsrâ 17/70.

² el-Tîn 95/4.

³ el-Bakara 2/31.

⁴ el-Bakara 2/34.

⁵ el-Mü'minûn 23/15.

⁶ el-Ahzâb 33/72.

⁷ el-Hûd 11/61.

⁸ Ahmed b. Hanbel el-Müsned, "Müsnedü'l Ensar", 2thk. Şuayb el-Arnaut. (Muessesetu'r-Risâle Beyrut, 2009) no: 22288.

⁹ *el-En'âm Sûresi*, 6/83, 84, 85, 86; *Âli İmrân Sûresi*, 3/33; *Meryem Sûresi*, 19/56; *Hûd Sûresi*, 11/50; *Enbiya Sûresi*, 31/85; *Hûd Sûresi*, 11/61; *A'râf Sûresi*, 7/85; *el-Ahzâb Sûresi*, 33/40.

¹⁰ el-Ahzâb 33/40.

¹¹ el-Enbiya 31/17.

¹² *Âli İmrân Sûresi*, 3/164.

ranlıklarından çıkarıp İslam'ın aydınlığıyla buluşturduğunu haber vermiştir.¹³

Allah Resulü, on üç yılı Mekke'de, on yılı da Medine'de olmak üzere toplam yirmi üç yıllık peygamberlik dönemi

boyunca, ilahi mesajı ulaşabildiği insanlara anlatmış, Müslümanlara rehberlik etmiş onların sevinçlerine¹⁴ ve hüznlerine¹⁵ ortak olmuştur. Kur'an'ın ifadesiyle, müminlere sıkıntı yaşatan her şey, ona da ağır gelmiştir ¹⁶ Kur'an'ın bir diğer tabiriyle onun, halktan birisi olması, halkın içinden gelmesi,¹⁷ onun Müslümanlar için örneklik teşkil etmesini daha da kolay kılmıştır. Böyle bir rehberin her bir sözü ve fiili mutlak manada çok değerli görülmüştür. Zira Kur'an'ın ifadesiyle; Allah'ın elçisi, Allah'a ve ahiret gününe iman etmiş her bir insan için mutlak manada güzel bir örnektir.¹⁸ Bir başka tabirle o, müminler için mükemmel bir rol modelidir. Her bir sözü değerli ve kıymetli olan Resul-i Ekrem'in kendisi, bu yaşam tarzına sünnet demiştir.¹⁹

Hz. Peygamber'in, dini tebliğ anlamında, Kur'an'ı anlama hususunda ve de ahlaki değerler noktasındaki her bir sözü, davranışı ve onayı bütün Müslümanlar için tartışmasız bir örnekliktir. Diğer bir anlatımla adına sünnet-i hûdâ denilen söz ve eylemlerinin bağlayıcı olduğu hususunda bir ihtilaf vaki olmamıştır. Bununla birlikte Hz. Peygamber'e (s) nisbet edilen bazı rivayetlerin/hadislerin Peygambere aidiyetinde ihtilaf vaki olmuştur. Bunun için de İslam tarihinin çok erken döneminde baş-

¹³ el-Mâide 3/16.

¹⁴ Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahih*, "Cenâiz", thk: Mustafa el-Buğa, (Beyrut: Daru İbn Kesir, 1987), " 44 (No: 1304)." " 45 (No: 1305)." " 81 (No: 1361, 1362)." Müslim b. el-Haccâc, *Sahihu'l-Müslim*, "Zekât", thk: Muhammed Fuad Abdulbaki, (Beyrut: Dâru İhyahi'l-Kütübi'l-Arabi, 1991), "69 (No: 1017)."

¹⁵ Buhari, "Cenaiz", " 40 (No: 1300)."

¹⁶ el-Tevbe 9/128.

¹⁷ el-Cumâ 62/2.

¹⁸ el-Ahzâb 33/21.

¹⁹ Buhârî, "Nikâh", "67 (No: 5063)."

layan rical edebiyatı adıyla hadislerin sened bakımından Hz. Peygambere olan aidiyetleri çok titiz bir şekilde araştırılmıştır.

Hadislerin Hz. Peygambere olan aidiyetini müstakil bir ilim dalı olarak konu edinen “Rical ilmi”, farklı bazı görüş, istisna ve ihtilaflara rağmen bu ümmetin, Peygamberine olan bağlılığının bir göstergesi ve yüz akıdır. Bundan dolayı haklı olarak; “İsnadın Müslümanlar tarafından icat edilip geliştirildiği görüşünü tarih boyunca pek çok âlim ve modern araştırmacı önemle vurgulamıştır. Ebû Hâtim er-Râzî (h. 322), İbn Hazm (h. 456) gibi âlimler, Hz. Peygamber’in hadislerini ve sünnetini korumak için güvenilir râvilerin kesintisiz bir senedle hadis nakletmelerinin Allah’ın sadece Müslümanlara verdiği bir nimet olduğunu, diğer milletlerde böyle bir rivayet şeklinin bulunmadığını belirtirler”.²⁰

Hz. Peygamber nisbet edilen bir sözün ona ait olup olmadığının tespiti için yapılan yolculuklar, gösterilen bütün titiz çalışmaların özü ve gayesi, sözün sahih olanını sakim olanından ayırmaktır. Bir başka tabirle Hz. Peygambere ait olan sözü/sözleri, ona ait olmayandan ayıklamaktır. Bu hususta olağan üstü çabaların harcandığı ve başarı gösterildiği de bir hakikattir. Hz. Peygambere aidiyeti neredeyse kesinlik arz edecek ölçüde kuvvetli olan hadislere sahih denilip bu payeye ulaşmayan hadislere ise farklı isimler verildiği hadis usulü eserlerinde de anlatıldığı üzere malumdur.

Şu hususu da göz ardı etmemek gerekir. Bazen bir rivayetin Sened zinciri bakımından sahihlik derecesine ve vasfına haiz olmasına rağmen metin yönünden problemlili olduğu, bundan dolayı uygulama alanı bulamadığı söz konusu olmuştur.²¹

²⁰ Raşid Küçük, “İsnad”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 23/157.

²¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-bari şerhu sahihi'l-Buhârî*, thk: Abdulaziz b. Abdullah b. el-Baz, (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1993), 7/542-548; Muhyiddin en-Nevevi, *el-Minhac şerhü'n-Nevevî ala sahihi Müslim b. Haccâc*, (Kahire: Müessesetu Kurtuba, 1994), 10/46,50; Ebû davûd Süleyman b. Eş'as,

Çalışmamıza konu olan *لَوْلَا بُنُو إِسْرَائِيلَ لَمْ يَخْبِثِ الطَّعَامُ وَلَمْ يَخْتَزِ اللَّحْمُ، وَلَوْلَا حَوَاءُ لَمْ تَخُنْ أَنْتَى زَوْجَهَا الدَّهْرَ* "İsrailoğulları olmasaydı, ne yemek bozulurdu ne de et çürürdü. Havva da olmasaydı, ömür boyu hiçbir kadın eşine ihanet etmezdi" şeklindeki rivayetin Sened yönünde sahih olduğu söylense de metin bakımından problemlili olduğu, dirayet ilmi açısından ele alındığında sahih sünnetle çeliştiği kanaatindeyiz. Bundan dolayı bu rivayeti hem Sened hem de metin yönüyle ele alacağız.

A- Rivayetin İsnadı

1. Hemmam b. Münebbih. (h. 132)

Hemmam b. Munebbih ile ilgili olarak kendisi gibi tabii ve râvi olan Vehb b. Münebbih'in (h.114) ağabeyi olup Yemen kökenli olduğu, Abdullah b. Abbas'tan, (h. 68) Muaviye b. Ebi Sufyan'dan (h. 60) hadis rivayet ettiği, Tabininin büyüklerinden olup, sika olduğu zikredilmiştir.²² Buhari (h. 256), Sahih' inde iki ayrı yerde,²³ Müslim (h. 261), es-Sahih' inde,²⁴ İbn Hibban (h. 354), es-Sahih' inde,²⁵ Ebû Avane (h. 176), Sahih' inde,²⁶ Ebû Nu'aym (h. 443), el-Müstahrec' inde,²⁷ bu rivayeti zikretmekte " *لَوْلَا بُنُو إِسْرَائِيلَ لَمْ يَخْبِثِ الطَّعَامُ وَلَمْ يَخْتَزِ اللَّحْمُ، وَلَوْلَا حَوَاءُ لَمْ تَخُنْ أَنْتَى زَوْجَهَا الدَّهْرَ* " yani, "İsrailoğulları olmasaydı, ne yemek bozulurdu ne de et çürürdü. Havva da olmasaydı, ömür boyu hiçbir kadın eşine ihanet etmezdi." şeklinde zikretmişlerdir. Bunların tamamı da bu rivayeti, Abdurrezak'tan (h. 211),

Sunenu Ebî Davûd, thk: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, (Mısır: Dâru İhyâi's-Sünneti'n-Nebeviyye, th), 2/222.

²² Zehebi, *Siyeru A'lâm'ın Nubela*, thk: Şuayb Arnaut, (Müessesetu'r Risale, b, 2, Beyrut, 1982), 5/312.

²³ Buhari, " Ferdu'l Humus", "19 (No: 3152)."

²⁴ Muslim, "Rada", "19 (No: 1470)."

²⁵ Muhammed b. Hibban el-Büstî, *Sahihu İbn Hibban*, thk: Şuayb Arnaut, (Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 1993), "9/377. (No: 4169)."

²⁶ Ebû A'vane el-İsferâyînî, *Müsnedu Ebi A'vane*, thk: Eymen b. Arif ed-Dimaşki, (Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1998), 3/143

²⁷ Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdillan el-Esfehanî, *Hilyetü'l Eoliya*, (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-Arabi, 1983), 8/389.

Ma'mer'den (h. 153), Hemmam b. Munebbih'den ve Ebû Hureyre'den aynı lafızla nakletmişlerdir. Sadece Buhari'nin rivayetinde; "لم يخبث الطعام" "Yemek bozulmazdı" ilavesi bulunmamaktadır.

2. Ebû Yunus Süleym b. Cubeyr ed-Devsî (h.123)

Ebû Hureyre'den hadis rivayet eden Ebû Yunus, aynı zamanda de onun azatlısı olup, 3. tabakadan sika bir râvi olarak kaydedilmiştir.²⁸ Müslim, Ebû Nüaym ve Ebû 'Avane bu rivayeti; Abdullah b. Vehb (h. 197) kanalıyla, Amr b. el-Haris, (h. 148) den, Ebû Yunus dan, Ebû Hureyre'den nakletmişlerdir. Bunlar; "لَوْلَا حَوَاءُ لَمْ تَخُنْ أُنْتَى زَوْجَهَا الدَّهْرُ" *Havva olmasaydı, ömür boyu hiçbir kadın eşine ihanet etmezdi* şeklinde, hadisin sadece ikinci kısmını rivayet etmişlerdir. Ebû 'Avane ise, rivayetin bu ikinci kısmının son kelimesi olan "الدهر" "ömür boyunca" ayrıntısına da yer vermiştir.²⁹

3. Hilas b. Amr el-Heceri (h. ?) Hilas'tan; Ahmed b. Hanbel,³⁰ İshak b. Rahuyeh³¹ (h. 238) Ebû Nuaym³² rivayet etmişlerdir. Bunlar da Avf el-Arabi (h. 146) den, el-Hilas dan, Ebû Hureyre den rivayet etmişlerdir.³³

4. Muhammed b. Sîrîn (h. 110)

Enes b. Malik' in (h. 93) azatlısı olan Muhammed b. Sîrîn, Ebû Hureyre den, İmrân b. Husayn (h. 52) den, Abdullah b. Abbas (dan), Adî b. Hatîm (h. 67) den ve daha birçok sahabiden rivayet etmiştir. Kendisine "Şeyhu'l İslâm" sıfatının verildiği rical kitaplarında ilmi meziyetinden uzun uzun bahsedilmektedir.³⁴

²⁸ İbn Hibban el-Bustî *Meşâhîru ülemai'l Emsar*, thk: Muhammed b. Mansur b. Seyyid eş-Şura, (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, th), 1/148

²⁹ Ebû Avâne, *Musnedu Ebî Avâne*, 3/143.

³⁰ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, "Musnedu Abdullah b. Ömer", 2/304.

³¹ İshak b. Rahuyeh, *el-Musned*, thk: Abdulgafur el-Belluşî, (Medine: Daru'l-İmân, 1991), s 1/168.

³² Ebû Nuaym, *el-Hilye*, 8/389.

³³ Ahmed b. Hanbel, "Musnedu Abdullah b. Ömer", 2/304.

³⁴ Zehebi, *Siyeru Alâmi'n Nubela*, 4/606, 622.

Hâkim, bu rivayeti (h. 405) el-Müstedrek'inde,³⁵ Revh b. Ubade (h. 205) den, Avn (h. 149) dan, Muhammed b. Sîrîn'den, Ebû Hureyre (den), nakletmektedir.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, bu rivayet, sahabe kanalından sadece Ebû Hureyre tarafından nakledilmiştir. Ulaşabildiğimiz kadarıyla Ebû Hureyre'den de dört ayrı râvinin naklettiğini zikrettik.

B- Rivayetin Sened Tahlili

1. Hemmam b. Münebbih:

Bilindiği üzere bu rivayet, sahabeden sadece Ebû Hureyre tarafından nakledilmiş "ferd" bir rivayettir.³⁶ Ancak rivayetin ferd olması yönünün ön plana çıkarıldığını göremedik. Ebu Hüreyre'den nakleden Hemmam'ın tam adı Ebû Ukbe Hemmam b. Munebbih b. Kemal es-San'anî'dir. Aslen İranlı olduğu babasının bir vesileyle Yemene yerleştiği zikredilmektedir.³⁷ Hemmam b. Münebbih'in Sahifesi'nde ehli kitap kaynaklı rivayetlerin olmadığını söylemek, büyük bir iddia olur. Zira çevresi, bu tür haberleri nakletmeye müsait ve bu konuda mümbittir. Ebû Hureyre'den hadis öğrendiği, bu hadisleri "es-Sahifetu's Sahiha" adlı bir mecmuada topladığı bilinir. Bu mecmua, daha çok Hemmam b. Munebbih'in sahifesi şeklinde şöhret bulmuştur. Hemmam'ın binlerce rivayeti bulunan Ebu Hureyre'den neden sadece 138 rivayetini sahifesi-ne aldığı bilinmemektedir.³⁸

2. Ebû Yunus Süleym b. Cubeyr ed-Devsi

³⁵ el-Hakim en-Neysaburi, *el-Müstedrek a'la's-sahihayn*, thk: Mustafa Abdulkadir A'ta, (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 4/194.

³⁶ Rivayetin, sened zincirinin ister sahabi ister tabii kısmı fark etmeksizin herhangi bir yerinde râvisi tek kalmış haber çeşididir. Bkz; Talat Koçyiğit, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Rehber Yayıncılık, 1992), 127.

³⁷ Kemal Sandıkçı, "Hemmam b. Münebbih", *DİA*, 17/189.

³⁸ Bünyamin Erul, , *Hadislerin Dili İlk Hadis Belgesi Hemmam'ın Sahifesi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), 2

Ebû Hureyre'den, Ebu Said es-Sâidi' den, Ebû Said el-Hudrî' den rivayet etmiş, kendisi gibi babası da Ebû Hureyre'nin azatlısı olan Ebu Yunus'un sika bir râvi olduğu nakledilmektedir.³⁹

3. Hilas b. Amr el-HeceriRivayetin bu tariki problemlidir. Zira Ahmed b. Hanbel, Hilas için "O, Hemmam'ı görmemiştir" demektedir.⁴⁰ Dolayısıyla rivayetin, bu yönüyle de maktu olduğu söz konusudur.

Bir başka iddia da Hilas'ın tashîf⁴¹ yönüyle alakalı olarak zikredilmektedir. ⁴² Vefat tarihi kesin bilinemeyen Basralı olan Hilas'ın, Hz. Ali'den, Ammar b. Yasir'den, Hz. Aişe'den de rivayetlerinin olduğu, ancak tashîf yaptığı ifade edilmiş yine Ahmed b. Hanbel (h. 241) de onun Hz. Ali'den, Ebû Hureyre'den rivayetlerinin sema' şeklinde olmadığını söylemiştir.⁴³ Hilas' ın bu rivayeti, İbn Rahuyeh'in Müsned' inde⁴⁴, Meşyehetü İbn Tehman" da ⁴⁵ ve Yahya b. Selam'ın tefsirinde geçmektedir.⁴⁶

4. Muhammed b. Sîrîn

Kendisine, "Şeyhu'l İslâm" unvanının verildiği, rical kitaplarında ilmi meziyetinden uzun uzun bahsedildiği,⁴⁷ bundan dolayı da güvenilir bir ravi olduğu ifade edilmiştir.

³⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubela*, 5/300.

⁴⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubela*, 4/491.

⁴¹ Hadis ilminde senedde veya metinde birbirine benzeyen harflerin yanlış okunması suretiyle nakledilen bir hadis ilminin bir kavramıdır. Bu şekilde nakledilen Hadis'e, musahhaf hadis denilir. (Emrullah İşler, "Tashîf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 2010), 40/128,129.

⁴² Züheyr Osman Ali Nur, *İbnü'l-Adiy ve menhecûhu fi kitâbi'l-kâmil fi'd-dücai'r-ricâl*, (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, th), 2/34.

⁴³ Zehebî, *Siyeru a'lâm'i'n-nubela*, 4/491.

⁴⁴ İbrahim b. Rahuyeh el-Hanbeli el-Mervezi, *el-Musned*, thk: Merkezu'l Buhûs ve Tekniyyeu'l Malûmat, (Beyrut: Daru't-Te'sil, 2016), 1/298.

⁴⁵ İbrahim b. Tahman, *Meşyehetu İbn Tahman*, (Dımeşk: Mecmeu'l-Luğati'l-Arabiyye, 2008), 73.

⁴⁶ Yahya b. Sellam *Tefsiru Yahya b. Sellam*, thk: Hind Şelbi, (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), 1/270.

⁴⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubela*, 4/606, 622.

C- Şarihlerin Rivayet Hakkındaki Görüşleri

İtiraf etmek gerekir ki, klasik şârihlerin, çalışmamızın konusu olan rivayet üzerindeki yorumları, rivayetin sosyal, psikoloji ve insan onuru merkezli bir yorumdan ziyade, rivayetin içindeki kelime tahlili şeklinde olmuştur. Bu bakış açısı, bir kısım muasır şârihlerin de rivayetle ilgili söylediklerinde açıkça görülmektedir. Buluştukları ortak nokta, birbirinden menkul cümlelerin tekrarlandığı ve kelimenin gramer ve dil tahlilinin incelendiği kısım olmuştur. Söz konusu şârihleri bu denli kelime tahliliyle uğraşmaya sevk eden unsur, kanaatimizce rivayetin sened açısından problemlili gözükmemesi, bir başka tabirle senedinin sahih olarak telakki edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışmamızda, Sahih-i Buhari'nin şarihi İbn Hacer ile Sahih-i Müslim'in şarihi İmam Nevevi'nin ilgili rivayet üzerindeki açıklamalarına yer vereceğiz. Muasır şârihlerden de daha çok ehli hadis sayılabilecek aynı zamanda Müslim'in sahihi üzerinde hacimli bir şerhi olan İbn el-Üseymin ile Nasıruddin Elbânî'nin söylediklerine yer vereceğiz.

Ayrıca her biri, birer Mısırlı mütefekkir olan, düşünceleri, söylemleri ve duruşlarıyla İslam âleminin düşünce, aksiyon ve sosyal hayatının birçok alanında etkileri olan merhum Muhammed Gazzali ve ilerlemiş yaşına rağmen zaman zaman söyledikleriyle ilim dünyasında kendisinden söz ettiren Yusuf el-Kardavi'nin rivayet hakkındaki düşüncelerine yer vereceğiz.

Son olarak Bünyamin Erul ile Enbiya Yıldırım hocaların yorumlarına yer vereceğiz. Zira Erul, makalemizin konusu olan rivayetinde de içinde yer aldığı Hemmam b. Münebbih'in Sahifesini yorumlayıp, tercüme eden, rivayet hakkındaki kanaatini dile getirir. Yıldırım ise söz konusu rivayet ile ilgili nakillere genişçe yer vermesi ve düşüncelerini, "Hadiste Metin Tenkidi" adlı eserinde genişçe dile getirmesi hasebiyle onun da yorumlarına yer verdik.

C-1 Klasik Şarihler

1. İmam Nevevî

İmam Nevevi (h, 676), rivayetini, Havva'yla alakalı ilk kısmının tahli-
linde, Havva kelimesinin kritiğini yapar ve her canlının anası olmasın-
dan ötürü bu ismi aldığı, yirmi batında erkekli kızlı kırk çocuk doğur-
duğuna değinir. Daha sonra, Havva'nın Âdem'in kaburgasından doğma
sürecindeki ihtilafa yer verir. Son olarak da rivayeti haklı çıkarmak adı-
na, Kur'an'ın nassına rağmen, Havva'nın suçlu olduğuna dair nakillerde
bulunur. Şeytanın, önce Havva'ya ağacı cazibeli gösterdiği, Havva'nın
da kendini Âdem'e cazibeli hale getirdiğini ve onu adeta tahrik ettiğini,
bundan dolayı ağaçtan yemeye onun sebep olduğunu ifade etmiştir.⁴⁸

Nevevi, rivayetini ikinci kısmı olan etin bozulması kısmında ise; "خنز"
kelimesinin filolojik tahlilini yapar. Daha sonra İsrailoğulları aç gözlü-
lüklerini ve menn ile selva'yı stoklamaları sonucu böyle bir musibete
maruz kaldıklarını, "şayet İsrailoğulları, eti stoklamasalar ve taze taze
yeselerdi et bozulmaz, yemek kokuşmazdı" şeklinde görüşünü beyan
eder.⁴⁹

2. İbn Hacer

İbn Hacer (h, 852) de İmam Nevevi gibi kelimenin filolojik yönünü
ön plana çıkarır ve "يخنز" kelimesinin ilk harfinin harekesinin meftuh
(üstün), "خ" harfinin ise sakin bir harf olduğu şeklindeki açıklamayı
yapar.⁵⁰ Devamında ise; "Havva" isminin üzerindeki med (uzatma) har-
finin varlığına işaret eder ve devamında İmam Nevevi'nin açıklamaları-
na paralel bir şerh yaparak sözlerine Nevevi'nin yaptığı yorumlara ben-
zer açıklamalarda bulunur. Son olarak Havva'nın hıyanet meselesine

⁴⁸ en-Nevevî, Yahya b. Şeref Ebû Zekeriyâ, *el-Minhâc şerh-u şaḥîḥ-i Muslim*. Kahire: Muesseset-u Kurtuba, 2. b. Mısır, 1994), 10/59.

⁴⁹ Nevevi, *Minhâc*, 10/59.

⁵⁰ İbn Hâcer, *Fethü'l-Bârî*, 6/367, 368.

değindir. İblisin sözüne kanmasının bir tür hıyanet olduğunu söyler ve hıyanetin genel anlamda diğer kadınlara bakan yönüyle bir tür nankörlük veya söz dinlememe olarak anlaşılması gerektiğini zikreder.⁵¹

C-2 Muasır Şarihlerin Rivayet Hakkında Söyledikleri

1.İbnü'l-Useymin

Bu konuda kendisine, ilgili rivayet hakkında soru sorulan Useymin, hadiste öne çıkan ilmi bir bilginin ispatına ve delille temellendirildiğine vurgu yaparak şöyle der: Âdem'in eşinin isminin Havva olduğu gerçeğinin ortaya çıktığına dair artık ismi konusunda her hangi bir şüpheye yer kalmadığı bilgisi bir hakikattir. Hıyanetin ise, zina vb. ahlaki problem olarak değerlendirilmemesi gerektiğini hatırlatır.⁵²

2.Nâsiruddîn Elbânî

Elbân'î ise; Etin bozulma meselesini sebebe bağlar ve bu sebepleri de maddi ve manevi olmak üzere ikiye ayırır. Sonuç olarak İsrailoğullarının aç gözlülükleri ve nankörlüklerinin bu musibete sebep olduğu tezini savunur.⁵³

3.Muhammed Gazalî

Muhammed el-Gazali; çalışmamızın konusu olan bu rivayetin 2. cümlesi üzerindeki mülahazalarını, bir hatiple arasında yaşanan diyalog üzerinden dile getirir ve şöyle der. Hatibin birisinden, “Adama, eşini niçin dövdüğü sorulmaz”⁵⁴ şeklinde gelen rivayeti anlatırken işittim. Ona dedim ki; Senin anlattıklarına göre dinimiz genelde insan hakkını özellikle de kadının onurunu gözetmediği anlamı ve töhmeti altına girer. Adamın dilediği gibi ve istediği şekilde kimseye hesap vermeden eşini dövbileceğine dair gelen rivayeti anlatmaya seni sevk eden nedir de-

⁵¹ İbn Hâcer, *Fethü'l-Bârî*, 6/367, 368.

⁵² Muhammed b. Salih b. el-U'seymin, *Şerhu sahihi Müslim*, (Kahire: Mektebetü'l-İslâmiyye, 2008), 5/103,104

⁵³ Muhammed Nasiruddin Elbânî, *Silsiletü'l-Hüda ve'n-nûr*, no: 689.

⁵⁴ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 2147.

dim? Kaldı ki bu anlattıklarının Kur'an ve Sünnette tamamıyla reddedilen bir şey olduğunu biliyorsun. Cevabı ise: "Benim anlattığım hadis sahih bir hadistir" şeklinde oldu. İkili arasında uzun süren diyalogun sonunda adam şu sözleri söyler. " Kadınlar, Havva'dan bu günümüze kadar cezayı ve uyarıyı hak ediyorlar. Zira " *Havva olmasaydı hiçbir kadın ömür boyu eşine ihanet etmezdi*" dedi. Ona dedim ki, Havva asla Âdeme ihanet etmedi, onu ağaçtaki meyveyi yemeye zorlayan da Havva değildi bu anlattıkların şeyler, Tevrat'ın uydurma yalanlarındandır⁵⁵ dediğini aktarır.

4.Yusuf el-Karadâvi

Yusuf el-Karadavi, kendisine bir televizyon programı esnasında bu rivayetle ilgili yöneltilen soruya şu cevabı vermiştir: Hadiste geçtiğine göre, Rabbimiz İsrailoğullarını "men ve selva" nimetiyle mükâfatlandırmış ancak onlar buna rağmen, bu yemeği ve eti stoklamışlar ondan dolayı et bozulmuş ve yemek de kokmuştur. Bu durum, eşyanın tabiatında olan bir şeydir. Rabbimizin kâinata koyduğu bir ilahi kanundur. Zira et, İsrailoğullarından önce de bozulurdu. Âdem'in yaratıldığı günden bu yana bu böyledir" diyerek rivayetle ilgili kanaatini dile getirir.⁵⁶

Bünyamin Erul

Hemam b. Münebbihin Sahifesini Türkçeye tercüme ederek, kendisine has bir üslubuyla konu başlıklarını yerleştiren Bünyamin Erul, Klasik ulemanın ilgili rivayet hakkındaki genel görüşlerini ve isnadın sıhhatini verdikten sonra, kendi kanaatini şöyle ifade eder:

"Netice itibariyle Kur'an'dan hareketle, en fazla söyleyebileceğimiz şudur: Şeytanın vesvesesine uyarak, yasak ağaçtan tatma şeklindeki ilk yanlışta, Havva annemiz, Hz. Âdemle aynı hatayı birlikte yapmış ve ikisi birlikte tövbe etmiştir. Bu hususta Kur'an'da Havva'yı suçlayan

⁵⁵ Muhammed Gazali, *Sünnetü'n-Nebeviyyetu beyne ehli'l-fikhi ve'l-hadis*, (Kahire: Daru's-Şuruk, 2001), 202.

⁵⁶ <http://www.aljazeera.net/channel/archive/archive?ArchiveId=1098789>

herhangi bir ifade ya da işaret bulunmamaktadır. Bu nedenle isnadı ve kaynakları bakımından hadis sahih olsa da, böyle bir metin ve muhtevanın Allah Resulüne aidiyeti tartışılır olmaktan kurtulamayacaktır”⁵⁷

5.Enbiya Yıldırım

Rivayeti, “Müspet ilimlere aykırı hadisler” başlığı altında uzunca bir değerlendirmeye tabi tutan Yıldırım, Kâdî İyâz’ın; etin tarihteki ilk bozulma sürecinin İsrailoğullarının eti depolamalarıyla başladığına dair görüşüne yer verir. Akabinde, Nevevi, Kirmâni, Kastallâni, İbn Hacer ve Aynî gibi şârihlerin rivayet hakkındaki görüşlerini aktarır. Daha sonra etin biyolojik çürümenin bilimsel yönüne genişçe değinir. Yıldırım, özellikle İbn Hacer’in rivayetin sened yönünü öncelemesinden, metin ve mana yönünü göz önünde bulundurmamasını tenkit eder. Çağdaş âlimlerden Mısırlı Muhammed el-Gazâlî’nin görüşüne yer verir ve el-Gâzâlî’nin söz konusu rivayet’in isrâiliyat türü bir rivayet olduğu, Tevratın yalanlarından olduğuna dair görüşünü aktarır. Rivayetın Yahudilere olan husumet sebebiyle uydurulmuş olma ihtimalinin göz önünde bulundurulması gerektiğini söyler.⁵⁸ Rivayetın, İsrâil oğullarıyla ilgili olan ilk kısmıyla ilgili bu açıklamalardan sonra, Havva’yla ilgili olan ikinci kısmı için de şunları söyler:

Bir kısım şârihler; İblis’in ağacın meyvesinden yemeyi Havva’ya cazibeli hale getirdiğini, Havva’nın da bunun için Âdem’den izin aldığını, Hz. Âdem’in de ağacın bir dalını (meyvesin) alabileceğini, Havva’nın bir yerine, ağacın iki dalını alıp birini Âdem’den sakladığını ve o günden beri kadınların bu anlamda gerçeği zaman zaman gizleyerek eşlerini aldatma meselesinden neredeyse kurtulamadıklarını söylemişlerdir. Kimi şârihler de Havva’nın bu hareketinin erkekler için bir teselli olduğunu söylemişlerdir. Zira eşlerinin kendilerine karşı bir hataları oldu-

⁵⁷ Bünyamin Erul, *Hadislerin Dili*, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, b, 10, Ankara, 2018), 337.

⁵⁸ Enbiya Yıldırım, *Hadiste Metin Tenkidi*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2009), 555-558.

ğunda büyük nineleri Havva'nın ataları Âdem'e karşı yaptığı ihanet akıllarına gelir ve bununla teselli bulurlar. Kimisi de kadınların, genetik olarak Havva'nın damarlarından beslendikleri, Havva'nın kanını taşıdıklarından, her hangi bir yanlış yapan kadının Havva ile olan kan bağından bunu yaptığını söylemişlerdir.⁵⁹

Yıldırım, rivayetin bu kısmıyla ilgili klasik şarihlerin görüşlerine yer verdikten sonra Kur'an da Havva'nın suçlu olduğuna dair veya onun Âdem'i meyveden yemeye teşvik veya zorladığına dair bir işaretin dahi olmadığını, aksine Kur'an da doğrudan bu konuya muhatap olanın ve hatayı yapanın da Hz. Âdem olduğunu ifade etmektedir.⁶⁰

D: Metin Tahlili

1.Rivayet, her iki yönüyle Kur'an'ın ve Sahih Sünnet 'in naslarına aykırıdır.

2.Kevni olaylara ve Allah'ın eşyaya koyduğu ilahi kanunla çelişmektedir.

“لَوْلَا بَنُو إِسْرَائِيلَ لَمْ يَخْبِثِ الطَّعَامُ وَ لَمْ يَخْنَزِ اللَّحْمُ، وَلَوْلَا حَوَاءُ لَمْ تَخُنْ أَنْتَى زَوْجَهَا الدَّهْرُ”

“İsrailoğulları olmasaydı, ne yemek bozulurdu ne de et çürürdü. Havva da olmasaydı, ömür boyu hiçbir kadın eşine ihanet etmezdi.”

Bu rivayeti çalışma konusu yapmaya götüren sebep, rivayetin sened kısmından ziyade metin yönü olduğu kanaatindeyiz. Zira gerek râvi zinciri gerek söz konusu rivayetin geçtiği temel hadis kaynakları rivayetin sahih hadis kriterlerine dâhil olduğu söylenmiş muhtemelen bundan dolayı gerek Nevevi ve İbn Hacer gibi hadis şârihleri, rivayetin sened yönüne dair bir söz söylemedikleri gibi rivayetin dirayet kısmıyla ilgili bir yorumda bulunmamaktadırlar. Yukarıda da değindiğimiz gibi, raviler arasındaki kopukluktan dolayı, rivayet maktudur.

⁵⁹ Yıldırım, *Hadiste Metin Tenkidi*, 555-558.

⁶⁰ Yıldırım, *Hadiste Metin Tenkidi*, 560.

Rivayetın metin bağlamını dikkate almaksızın, bir başka tabirle Sened zincirinde bir problem olmadığı gibi metin yönüyle de Kitap, Sünnet ve diğer sahih hadisın kabulü noktasındaki diğer kıstaslarla herhangi bir tearuzun söz konusu olmamasına rağmen bu sözün Hz. Peygamber'in ağzından çıktığı gerçeğinden hareketle rivayetın nasıl anlaşılması gerektiği konusu da üzerinde durulması gereken bir meseledir.

Burada akla gelen birkaç ihtimalden söz edilebilir. Buna göre Hz. Peygamber burada;

1.Mecaz sanatını kullanmıştır. Dolayısıyla bu rivayetteki sözcükleri hakiki manalarıyla anlamak yerine mecaz olarak yorumlamak gerektiği şeklinde anlaşılabilir.

2.Herhangi bir kavmin, ırkın ve cinsin hedef alınmadığı, aksine verilmek istenen mesajı, bunlar üzerinden sembolik bir anlatım ve ifade tarzıyla verildiği düşünülebilir.

3.Rivayette bahsedilen Havva'nın Hz. Âdem'in eşi olan Havva olmadığı veya Havva üzerinden, dünyadaki bütün kadınlara bir atıfta bulunulmadığı şeklinde anlaşılması gerektiğidir. Her bir olaya konu olan bir kadının veya tamahkârlığa düşkün olan birilerinin kastedildiği, sadece onlarla sınırlı olan bir hâdiseden ibaret olduğu dolayısıyla meselenin ne Havva üzerinden bütün kadınları, ne de İsrailoğulları üzerinden birilerinin hırsını ve cimriliğini konu edinen bir hususta bütün Yahudileri suçlu ilan etmek anlamına gelmemesi gerektiği şeklinde olabilir.

Bu ihtimallere benzer başka ihtimaller de çoğaltılabilir. Ancak itiraf etmek gerekir ki, bu ihtimallerin birçoğunun birer zorlama olacağı kanaatindeyiz. Zira günümüz insanının çıkmazı, dini bir metnin, uygulamada olmasa dahi anlatımından yana olmasıdır. Daha da ötesini söylemek gerekirse dini değerlerin hayata tatbikinden ziyade anlatılmasından yana olmalarıdır.

Bu hususla ilgili Ali Bardakoğlu düşüncelerini şöyle dile getirir. “Dindarlığın ve dine bağlılığın belli ibadetleri yerine getirme veya belli haramlardan uzak durma gibi dar bir alana hapsedildiği, daha kapsamlı bir dindarlık bilincinin yeterince yerleşmediği günümüz dünyasında, bu anlayışa bağlı olarak temel insan haklarının korunması, insan/kul hakkının gözetilmesi konusunda yeterli düzeyde bir dini duyarlılığın oluşmadığını da üzülererek müşahede etmekteyiz. İslam ülkelerinde bugün, insan hakkı ihlalleri çok fazla yaşanıyor. İnsan haklarını kadın ve kız çocuklarının haklarını koruma, ehliyet ve liyakati esas alma, eşitlik, açıklık ve objektiflik, adaletten sapmama, emaneti ehil olana verme, kim olursa olsun hak sahibini öncelikle bizim dini değerlerimiz hiyerarşisinde çok gerilerde kalmışsa, sorun büyük demektir.”⁶¹

Yukarıdaki paragrafta anlatılanlar, haddizatında makalemizin konusunu teşkil eden rivayetle karşılaştırıldığı takdirde dindarlık adına gelen her bir metin, söylem, şayet başkalarının aleyhinde bir anlatımı önceliyorsa veya birilerini kınamaya, kötülemeyle dair sözcükler taşıyorsa buna sarılmayı, bunun dini bir emir, tavsiye olarak telakki edildiği bir hakikattir. Kur’an; bir topluma/kavme karşı olan düşmanlığın, size karşı yapılan haksızlığa, ibadetlerinizi özgürce ifa etmenize bir zamanlar engel oldukları için bunu bahane ederek adaletten/hakkaniyet ve insaftan ayrılmaması gerektiğine dair uyarılarda bulunmuştur.⁶²

E- Rivayetin Kur’ân'a Arzı

Rivayetin ilk cümlesinde iddia edildiği gibi farzımuhal yemeğin bozulmasında, etin çürümesinde rol alan birilerinden dolayı, bütün bir ırk/kavim suçlu olarak görülmüştür. Rivayetin ikinci kısmındaysa, kıyamete kadar ahlaki veya diğer konularda eşine ihanet eden herhangi bir kadının bu gayri ahlaki durumundan ötürü, insanlığın ilk kurucu ailesi olan Hz. Âdem’in eşi, Havva suçlu olarak görülmüştür.

⁶¹ Ali Bardakoğlu, *İslâm Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme*, (İstanbul: Kuramer, 2017), 47.

⁶² el-Mâide, 5/3,8.

Oysa rivayet, her iki kısmıyla da Kur'an'ın mesaj/muhtevasına uymadığı, ayetlerle uyummadığı görülmektedir. Zira Kur'an, suçun şahsilik ilkesini esas almıştır. Ancak suçu işleyen suçlu olabileceğini beyan etmiştir. Hiç kimsenin başka bir kimsenin günahına ortak olamayacağı ve kimsenin başkasının yerine suçlu ilan edilemeyeceği, insan için ancak kendi yaptığının geçerli olduğunu bunu hem hukuki hem de ahlaki anlamda esas alınması gereken bir ilke olarak vurgulamıştır.⁶³

Rivayetten anlaşıldığı üzere, Âdem ile Havva'nın Cennette yaşadıkları dönemde, Allah tarafından kendilerine yasaklı ilan edilen söz konusu meyveden yemelerine Havva'nın sebep olduğu, onun Âdem'i meyveden yemeğe teşvik ve tahrik ettiği bundan dolayı Cennetten kovulmalarına sebep olanın Havva olduğu iddia edilmektedir. Oysa Kur'an'ın, bu konuyla ilgili hiçbir ayetinde söz konusu meselede, Havva suçlu gösterilmemiştir. Aksine suçu işleyenin Âdem olduğunu açıkça vurgulamıştır.⁶⁴

F- Rivayetın Sahih Sünnet'e Arzı

Söz konusu rivayet, İmam Müslim'in Sahihinde zikrettiği aşağıdaki şu hadislerle de çelişmektedir. Zira bu Hadiste, Hz. Peygamber'in, ihtiyaç dışı etin saklanabileceğini, bunun bir sakıncasının olmadığını hatırlatmaktadır.

حدثنا إسحق بن إبراهيم الحنظلي أخبرنا روح حدثنا مالك عن عبد الله بن أبي بكر عن عبد الله بن واقد قال نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن أكل لحوم الضحايا بعد ثلاث قال عبد الله بن أبي بكر فذكرت ذلك لعمره فقالت صدق سمعت عائشة تقول دف أهل أبيات من أهل البادية حضرة الأضحى زمن رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ادخروا ثلاثاً ثم تصدقوا بما بقي فلما كان بعد ذلك قالوا يا رسول الله إن الناس يتخذون الأسقية من ضحاياهم ويجمعون منها الودك فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم وما ذاك قالوا نهيت أن تؤكل لحوم الضحايا بعد ثلاث فقال إنما نهيتكم من أجل الدافة التي دفت فكلوا وادخروا وتصدقوا

⁶³ el-Fâtır 35/18; el-Necm 53/38, 39, 40.

⁶⁴ el-Bakara 2/35, 36, 37,38; el-Taha 20/115, 121.

İshak b. İbrahim el-Hanzali' den, Revh'den, Malik'den, Abdullah b. Ebûbekir'den, Abdullah b. Vakid'den, Hz. Peygamber; Kurban etlerinin üç günden fazla bekletilmesini yasaklamıştı. Abdullah b. Ebûbekir, bu olayı Amre'ye anlattığını söyler. Bunun üzerine Amre de Hz. Ayşe'den olayı şöyle nakleder: Badiye (çölde yaşayan) halkından bazı aileler, Medinelilerden (yardım almak, verecekleri etlerle) teselli bulmak maksadıyla Kurban Bayramı sabahı Medine'ye gelirlerdi. Allah Resülü;(s) - *sadece- üç gün yetecek kadarını saklayın geri kalanını tasadduk edin* dedi. Halk, bir sonraki sene Ey Allah'ın elçisi! Başka insanlar, kurban olarak kestikleri hayvanlarının derilerini su kabı olarak kullanıyorlar, etin yağın ayırıp eritiyorlar deyince, Allah Resülü (s) *Bunda ne var ki? Neden olmasın dedi. Bunun üzerine, Hani sen kurban etlerinin üç günden fazla saklanmasını yasaklamıştın ya dediler. Hz. Peygamber; Ben! Bunu fakir insanların ihtiyacı için yasaklamıştım* dedi ve şöyle buyurdu: *Yiyiniz, tasaddük ediniz ve kendinize de saklayınız.* ⁶⁵

Müslim'in Sahihinde geçen şu rivayet de ihtiyaç için eti saklamanın bir kınama sebebi veya bir tamahkârlık olmadığı, aksine yerine göre zorunlu olduğunu göstermektedir.

Ebû Hureyre'den), Cübeyr b. Nüfeyr'den, Sevban'dan gelen rivayet şöyledir: Allah Resülü (s), Kurbanını kesti, daha sonra bana dedi ki; *"Sevban! Bu kurbanın etini muhafaza et"*. Ben de o eti -sağlıklı bir ortamda- korudum. Böylece Medine'ye dönüncüye kadar o kurban etini -yemek olarak- ona verdim.⁶⁶

Gerek Sevban'dan gelen bu rivayet gerek bir önceki rivayette genişçe anlatıldığı üzere, eti saklamanın herhangi bir ahlaki problem olarak değerlendirilmediği aksine teşvik ve tavsiye edildiği görülmektedir.

⁶⁵ Müslim, "Edâhiy", " 28 (No: 1971)." "29 (No: 1972)." " 33 (No: 1973)." "34 (No: 1974)."

⁶⁶ Müslim, "Edâhiy", " 35 (No: 1975)."

G- Rivayetin Kevnî Olaylara/ İlahi Yasalara Arzı

Rivayetin kevnî kurallarla ve fizik kanunuyla da çeliştiği açıkça bilinen müsellemler bir hakikattir. Zira Allah, dünyayı içindekilerle insana emanet ettiğini haber verir.⁶⁷ Bu emaneti sadece Müslümanların veya sadece gayrimüslimlerin üstlenmediği aksine Âdem'in şahsında temsil edilmiş bütün insanlığın üstlendiği ayetle sabittir. Bu dünya hayatı var oldukça bu emanetin de Âdem'in zürriyeti olan insanların elinde kalacağı yine söz konusu ayetle sabittir. Dolayısıyla bu dünyada emanete sahip çıkma hususunda, diğer bir tabirle fizik kurallarına, yaratılıştaki dengeyi sağlama konusunda, Müslim-gayrimüslim ayırımı yapılmamıştır. Kim Allah'ın Kevnî kanununa ve sebeplere sarılırsa, bizzat çalışmayı, toplumun yararına, dünyanın imarına yönelik işler yaparsa, şüphesiz o kazanır ve o anılır olacaktır. Etin çürümesi bozulması örneği üzerinden gidilecek olursa, yaşamını yitiren, hayatla bağı kopan bir canlı ister insan olsun ister hayvan olsun, ölümü üzerinden bir saat geçmeden vücudundaki canlı hücreler ölmeye ve ayrışmaya başlar Bölge ve iklim şartlarındaki farklılıklar sebebiyle soğuk/sıcak ve nemli ortamların olması bu süreyi daha hızlandırabileceği gibi, aksi durum da söz konusu olabilmektedir.⁶⁸

Bununla beraber gerek et ve gerek diğer temel gıda maddelerinin ömrünü uzatmak suretiyle çürümesini engelleyecek farklı faktörlerin varlığını da inkâr etmek de mümkün değildir.⁶⁹

⁶⁷ el-Ahzâb 33/72.

⁶⁸ A. Hamdi Ertaş, *Ette Bozulmaya Neden Olan Mikroorganizmalar*, (Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Mezbaha Ürünleri Teknoloji Kürsüsü, Ankara, 1979), s. 190.

⁶⁹ Dilek Keskin, Bülent Bozdoğan, "Etlerin Korunmasında Kullanılan Kimyasal Yöntemler", *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Dergisi*, (2019) 231-236.

H- Ölü Hücrelerin/Bedenin Bozulmaya Karşı Korunmasının İmkânı

Günümüzün gelişen teknolojisiyle et süt ve diğer gıda maddelerinin soğuk hava depolarında veya derin dondurucularda uzun süre muhafaza edildiğini biliyoruz. İnsan ölüsü için de günümüzde morg marifetiyle belli bir süreliğine insan bedeninin korunduğuna şahit olunmaktadır.

Ayrıca geçmiş medeniyetlerde bazı devlet başkanlarının veya sevenleri tarafından çürümesi kabullenilemeyen bazı insanların bedenlerinin, türlü türlü koruyucu yöntemlerle korunarak günümüze kadar geldiği de bir gerçektir.⁷⁰ Kur'an-ı Kerim'in bahsettiği Firavun 'un cesedi ⁷¹ de bu tür özel yöntemlerle korunmuş ve mumyalanmış cesetler arasında zikredilebilir.

Bir diğer husus da iklim ve hava şartları cesedin/etin bozulmasını geciktirebildiği gibi, bazı kimyasal ilaçlarla veya eski Mısırlıların yaptığı gibi ölülerin mumyalanarak bedenlerinin korunması şeklinde mümkündür. Örnek verilecek olunursa; Danimarka'da 2006 yılında ortaya çıkartılan ve Bronz döneme ait 2406 yıllık olduğuna kanaat getirilen Tolund Man diye isimlendirilen şahsa ait olan cesedin bataklıkta zemherir denilecek kadar soğuk bir ortamında kaldığı, üzerindeki derisinin kuruyup donduğu, adeta bir tür şoklama usulü kaldığı ve ortaya çıktığı 2006 yılına kadar o bataklıkta bozulmadığı söylenmiştir.⁷² Sovyetler Birliği'nin komünist lideri olan Lenin'in cesedi de insan bedenini çürümeye karşı korumanın ⁷³ bir diğer örneği olarak gösterilebilir. Ancak unutulmamalıdır ki yukarıda verilen örnekler, birer istisnai ve çok özel çabalar sonucu yapılan işlemlerle sınırlıdır. Hayatın hiçbir zaman, istisnalar üzerinde inşa edilmediği gerçeğini göz önünde bulundurmak gerektiği

⁷⁰ <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/mumyalanan liderler>

⁷¹ el-Yûnus 10/92.

⁷² <https://www.bbc.com/turkce/vert-tra-37706454>

⁷³ https://tr.wikipedia.org/wiki/Lenin%27in_Mozolesi

kanaatindeyiz. Bir diğer tabirle ilahi kanunlar, fizik kuralları hiçbir zaman insanoğlunu istisnalarla mükellef kılmamıştır.

SONUÇ

Yüce yaratanın kâinatta bütün canlılar için koymuş olduğu yasanın - Kur'an'ın ifadesiyle Sünnettullah'ın- değişmezliği prensibi, her şey ve herkes için geçerli olduğu bildirilmektedir.⁷⁴ Dolayısıyla insanoğlunun tarih sahnesine çıktığı günden bu yana temel bir gıda maddesi olarak bilinen etin veya başka bir gıda maddesindeki fizyolojik yapı ve mikro-organizmaların birilerinin işledikleri bir günden yâda bir kavmin aç-gözlülüğünden dolayı değişmeye uğramayacağı, bozulmayacağı bilinen bir gerçekliktir. Zira insanlık tarihi, İsrailoğullarıyla başlamadığı, insanların onlardan önce de eti tükettikleri bilinmektedir.

Rivayette yer alan ikinci hususa gelince; İslam'da ancak suçu işleyen -varsa- cezaya tabi tutulması gerektiğine dair bir temel prensip, belirlenmiş, suç ve cezanın şahsiliği ilkesi temel prensip olarak kabul edilmiştir.⁷⁵ Kur'an'da, herkesin yaptığının kendisine tesir edeceği ve hiçbir mükellefin başkasının işlediği suçun sorumluluğunu taşımayacağı şeklinde değişik vesilelerle tekrar edilmiş ve bu husus, hem dünya hem de ahiret hayatında geçerli genel bir ilke olarak ortaya konmuştur.⁷⁶ Hz. Peygamber de babanın suçundan evladın, oğulun suçundan babanın ceza görmeyeceğini, her suçlunun ancak kendi aleyhine bir fiil işlemiş olacağını bildirmiştir.⁷⁷

Çalışmamızın ilgili yerlerinde de dile getirdiğimiz gibi,

1. Bu rivayet, kapsadığı anlam bakımının iki yönüyle de problemli olduğu kanaatindeyiz.

⁷⁴ el-Ahzab 33/62; el-Fetih 78/24.

⁷⁵ İlhan Akbulut, *İslam Hukukunda Suç ve Cezalar*, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2003, 180.

⁷⁶ el-Enam 6/164; el-İsra 17/15; el-Fâtır35/18; el-Zümer 39/7; el-Necm 53/38.

⁷⁷ İbn Mâce, "Diyât", " 26 (No: 2669)."

2.Sadece Ebû Hureyre (r) nin rivayet etmiş olması hasebiyle “Ferd” bir rivayettir.

3.Rivayetin sened yönü, “Maktu” bir rivayetin ötesine geçmemektedir. Zira Ahmed b. Hanbel; Hilas b. Amr el-Heceri’ nin Ebû Hureyre’yi görmediğini söylemiştir.

4.Sahih kabul edilse bile, kevnî yasalarla, Kur’an’ın nassıyla çelişmektedir.

KAYNAKÇA

A. Hamdi Ertaş, "Ette Bozulmaya Neden Olan Mikroorganizmalar", *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Mezbaha Mahsulleri Teknolojisi Kürsüsü*, 1979),

Bardakoğlu, Ali, *İslâm Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme*. İstanbul: Kuramer Yayınevi, 2017.

Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, *Delâilu'n-nübüvve*, thk. Abdulmu'ti Kal'eci. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1988.

Bünyamin Erul, , *Hadislerin Dili İlk Hadis Belgesi Hemmam'ın Sahifesi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.

Dilek Keskin, Bülent Bozdoğan, "Etlerin Korunmasında Kullanılan Kimyasal Yöntemler", *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Dergisi*, 2019),

Ebû 'Avane, *Müsnedu Ebi 'Avane* , thk: Eymen b. Arif ed-Dimaşki. Beyrut: Darü'l-Marife, 1998.

Ebû Dâvud eṭ-Ṭayâlisî, Süleymân b. Dâvûd, *el-Müsned*, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Turkî. Mısır: Dâr-u Hacer, 1999.

Ebû Ğudde, Abdulfettah, *Sened ve Metin Yönüyle Mevzu Hadisler*, trc. Enbiya Yıldırım. İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.

Ebû Nu'aym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdillâh, *Hilyetu'l-Evliyâ*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996.

el-Âlûsî, Ebu's-Senâ Şihâbuddîn Mahmud b. Abdillâh, *Rûhu'l-me'ânî*, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1997.

el-Bâkîllânî, Ebû Bekr Muhammed b. Tayyip, *Temhîd'ul-evâil ve telhîsu'd-delâil*, thk. İ. A. Haydar. Beyrut: Muessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1986

el-Beğavî, Hüseyin b. Mes'ud, *Şerhu's-sünne*, thk. Şuayb el-Arnâvut. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1983.

el-Beyhakî, *Ma'rifetu's-sünen ve'l-âsâr*, thk. Abdulmutî Emin Kalacî. Beyrut: Dâr-u Kuteybe, 1991.

el-Cezerî İzzuddîn, Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî, *Usdu'l-ğâbe fi temyîzi's-Şahâbe*. Beyrut: Daru'l-Fikir, 1993

el-Hakim en-Neysaburi, *el-Müstedrek A'la's Sahihayn*, thk: Mustafa Abdulkadir A'ta, Darü'l Kutubi'l İlmîyye, b, 1, Beyrut, 1990

el-Hâkim en-Nîsâbûrî, Muhammed b. Abdillâh, *el-Müstedrek 'ala's-şahîhayn*, thk. Yusuf Abdurrahman el-Maraşlî. Beyrut: Dâru'l-Mârife, ts.

Enbiya Yıldırım, *Hadiste Metin Tenkidi*, Rağbet Yayınları İstanbul, 2009

Hatiboğlu, Muhammed Said, *Siyasî-İctimaî Hadiselerle Hadis Münasebetleri*. Ankara: Otto Yayınları, 2016

<http://www.aljazeera.net/channell/archive/archive?ArchiveId=1098789>

https://tr.wikipedia.org/wiki/Lenin%27in_Mozolesi.

<https://www.bbc.com/turkce/vert-tra-37706454>.

https://www.nto.com.tr/galeri/dunya/mumyalanan_liderler.

İbn Cerîr eṭ-Ṭaberî, Muhammed b. Cerîr Ebû Cafer, *Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, thk. Muhammed Ebu'l-Faḍl İbrahim. Mısır: Daru'l-Me'ârif, ts.

İbn Ebî 'Âşım ed-Dehhâk, Ebû Bekir Ahmed b. Amr Nâsıruddîn, *Kitâbu's-sünne*, thk. Muhammed Nasıruddin Elbânî. Beyrut: el-Mektebû'l-İslâmî, 1980

İbn Hacer el-Aşkalânî, Ahmed b. Ali, *Fethu'l-bârî bi şerh-i şahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdulaziz b. Abdullah b. Bâz. Beyrut: Daru'l-Fikir, 1992

İbn Hanbel, Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaut. Beyrut, Muessesetu'r-Risâle 2009

İbn Hibban, *Meşahîru ülemai'l Emsar*, thk: Muhammed b. Mansur b. Seyyid eş-Şura, Daru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrut, th

İbn Keşîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Şihâbiddîn, *el-Bidâye ve'n-nihâye*. Beyrut: Mektebetu'l-Me'ârif, 1. b. 1966

İbn'l Adiy ve *Menhecühu fi kitabi el-Kâmil Fid'düei'r Rical*, Züheyr Osman Ali Nur, Mektebetü'r Rüşt, Riyad, th

İbnu'l-Cevzî Ebu'l-Ferec, Cemâluddîn Abdurrahmân b. Ali, *el-Mevzûât*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman. Medine: el-Mektebetu's-Selefiyye, b. 1, 1966

İbnu'l-Esîr el-Cezerî, Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1978

İbnu'l-Esîr el-Cezerî, el-Mubârek b. Esîruddîn Muhammed b. Muhammed, *en-Nihâye fi ğaribi'l-ĥadîs ve'l-eşer*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Mısırî, ts.

Kur'an-ı Kerim

Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l Buhari*, thk: Mustafa el-Buĝa, Daru İbn Kesir, b, 3, Beyrut, 1987

Muhammed b. Salih b. el-U'seymin, *Şerhu Sahihi Müslim*, *el-Mektebetü'l İslamiyye*, b, 1, Kahire, 2008

Muhammed Gazali, *es-Sünnetü'n Nebeviyyetu Beyne Ehlil Fıkhi Ve'l Hadis*, Daru'ş Şuruk, b, 12, Kahire, 2001

Muhammed Nasıruddin *el-Bani*, *Silsiletü'l Huda Ve'n Nûr*, (WWW.albanyimam.com), no: 689

Muhyiddin en-Nevevî, *Sahih-u Müslim bi şerhi'n-Nevevî*. Kahire: Muesseset-u Kurtuba, b. 2, 1994

Müslim b. el-Heccac, *Sahihu'l Muslim*, thk: Muhammed Fuad Abdalbaki, Daru İhyahi'l Kütübi'l Arabi, b, 1, Beyrut, 1991

Sandıkçı Kemal, “*Hemmam b. Münebbih*”, DİA, 17/189.

Yahya b. Sellam *Tefsiru Yahya b. Sellam*, thk: Hind Şelbi, Daru'l Kutubi'l İlmiyye, b, 1, Beyrut, 2004

Zehebi, *Siyeru A'lâm'i'n Nubela*, thk: Şuayb Arnavut, Müessesetu'r Risale, b, 2, Beyrut, 1982

Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhir ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmurî. Beyrut: Daru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 2. b, 1990